

МАТЕРІАЛИ

З народної демонології Старосамбірщини

Володимир Галайчук

У сучасних фольклористиці й етнографії подекуди побутує ще хибне уявлення про повноту обстеження Карпатського регіону, зокрема, стосовно демонологічних уявлень та вірувань. Цьому сприяли фундаментальні дослідження І. Вагилевича, В. Шухевича, В. Гнатюка, А. Онищука, Я. Фальковського та низки інших дослідників. Водночас очевидним є те, що демонологічні відомості з певного мікроареалу, як-от село чи група сіл, зберігаючи загальні регіональні особливості, позначені й своєрідним локальним колоритом, який виявляється у назвах персонажів, у мовленні оповідача, в його інтерпретації тих чи інших сюжетно-сміслових елементів тексту, не кажучи вже про унікальні уявлення та вірування, які виникли суто на місцевому ґрунті або ж деінде на сьогодні вже втрачені.

У пропонованій добірці наведено демонологічні розповіді, бувальщини та оповідки з бойківських і підгірських сіл Старосамбірського району Львівської області. Загалом демонологічна палітра Старосамбірщини доволі розмаїта. Найбільш популярним демонологічним персонажем тут є так званий годованець¹, або ж Федьб. Крім як про нього, часто розповідають про упирів, ворожил, чарівниць, громівниць та інших «мудрих» людей, чий надприродні властивості подекуди зумовлені від народження, а подекуди набуті свідомо. Побутують тут і безперсонажні демонологічні тексти, як-от про цвіт папороті, «варівкі», «спімстливі» свята тощо.

Сюжети окремих зафіксованих на Старосамбірщині текстів мають мандрівний характер. До таких належать легенда про заснування світу, оповідки про Холеру, про дівчину і чорта, про фірмані і майстра та інші. Частина текстів, наприклад, про велетів, про «вінклюз», – є типово карпатськими; інші – про відвідини померлими своїх живих родичів, про блуд, про неохрещених дітей тощо – практично тотожні загальноукраїнським. Зафіксовано на Старосамбірщині (від двох респондентів з різних сіл) й оригінальні розповіді про лісового духа на ім'я Яйб.

За рідкісними винятками, майже всі персонажі старосамбірської демонології походять із людей: чи це живі люди, котрих наділяють надзвичайними властивостями, чи це люди померлі (як правило, дочасно) або ж їх душі. Це доводить, що демонологію не можна сприймати як безпредметний витвір людської фантазії, – вона тісно пов'язана з реальним світом.

В одній публікації матеріалів важко охопити весь спектр народних вірувань мешканців двох десятків сіл. Тут подаємо лише найбільш характерні, по змозі, сюжетні тексти, залишаючи поза увагою значну частину демонологічних уявлень, представлену у безфабульних розповідях. Однак сподіваємось, що й ця добірка зацікавить читача і допоможе йому краще зрозуміти колорит чарівного підкарпатського краю.

1. Про годованця

Як слуга годованця по руках набив

То такий був Стефан, він вже небіжчик, то розказував, що служив там в одного. Та й послав його господар: «Степане, йди-но принеси того сиру, бриндзі з бочки, та з бульбою

¹ Бувальщини та оповідки про годованця з бойківської частини Старосамбірщини викладено у статті: Галайчук В. Демонологічна палітра бойків Старосамбірщини: Вірування у домашніх духів (На польових матеріалах) // Етнічна культура українців: Ювілейний збірник до 10-річчя кафедри етнології. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – С. 198-216.

з'імо». Ну, той набрав бриндзі в миску ложкою такою дерев'яною, здоровою. Аж звідкіль – вилазит хлопець з-за скрині. Ну, такий – сантиметрів 80, до метра не доросло... Та й потягло руку до того сиру. А він витігнув ту ложку та й його по руці – свис! Воно відскочило, замірало на його очі та й втікло там за ту скриню. Приніс він сира до хати, поставив на стів та й не повідат ніц, що він таке видів. А то вже було надвечір, а той господар був богач. Скрині стояли: жита, пшениці. Коли тако – бевх! Загриміло. Той встав з-за стола, каже – шось недобре. Коли знов – бевх! Всі скрині погаратав, поперевертав. Господар каже: «Сиди-сиди, Степанцю, я вже сам якось». Зранку той Степан встає коровам дати їсти – все чистенько, позаметяно. То той господар каже: «Ану, розкажуй, що там було. – Та так і так. – Степанцю, «бис біше його не бив». То, видно, той старий його перепросив, і він все те позбирав. (То ж бриндза солона? – В. Г.) Не, не солили. Так – набив, набив, перцем. Вона ставала така пекуча, червона.

Зап. 9 липня 2005 р. в с. Головецько Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Грисяка Федора Олексійовича, 1936 р. н.

У хаті з «годованцем»

Є такі хати, що людина має в домі якогось духа, чорта. То є не кождий. То є такі одиниці, що є такі пляци нечисті, що там воно було. І там воно годувалося. (В землі? – В. Г.) Ні, не в землі. Його газда знав. І в нас тут такі газди є, били. В нас тут є така хата, що якби есте взяли дошку вночі, до рання бисте принесли... То на таких пляцах не можна будувати, потому що там могло воно пошкодити, помішати. А на новому пляцу можете ставити скільки хочете. Але то не всі знали. Може, де який майстер знав. Я ставив від мálенька і нічого не знав. Я дивився, шоб давали гроші і харчі хороші.

Кажуть, що вони там мали біду і там годували її. Є така справа, що буде мати в домі якогось духа такого. Він буде його знати. Бідов називали (того духа. – В. Г.), цілим чортом, годованець такий, – казали.

Є такі місця. Я був не вірив ніч. Але коли я був у Полтаві, я зайшов до хазяйки на ніч. І – рано, шеста година, на сході вже видно. Я лежав на лежанці. В хаті була тишина. Я лежу на лежанці, слухаю – двері відчинилися. По соломі йде людина. Чути, що чалапкає. Як мене придавило, так як пресом: я був не задихнув. І пустило. Більше я в тій хаті вже не ночував. Бабка прийшла з роботи. Я їй то розкажуй, а вона й каже: «Маю тут такого годованця. А ви прийшли перший раз, і він вас не пізнав. – Шо, мовляв, чужий чоловік. – Але він до вас більше не піде, можете ночувати». А я більше не ночував, я більше не пішов був туди.

(А де йому їсти ставили? – В. Г.) Та десь на поді, десь там на платві давали йому їсти. Я знаю, що він їв? (А то добре було в тій хаті, де він був, чи погано? – В. Г.) Ну, він міг помагати, повідали. Во в мене шось зробили, я маю на вас злість, і він міг помагати. (А він за то щось хотів? – В. Г.) Він, певне, гроші не брав ніякі. А в нас була тут така стара хата, вона на гóрбі стоїть. То старі тим занималися. То мовили, що він мав, що він годував. Молоді вже вийшли з тої хати, побудували вище. А та хата лишилась. Як старі померли, так там ніхто не рушав ніч. Там ни щепки не брав. Донині вона розвалена там стоїть, розбита. Гние сама по собі.

Зап. 11 липня 2005 р. в с. Бабине Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Комендовського Антона Антоновича, 1939 р. н.

Про годівлю «годованця»

Гудованиць, Фédько. Тут в нас в одній хаті, казали, сидів. Там потім священик жив. Кажут, що на Святий вечір дванадцять страв йому треба давати, раз на цілий рік. І він тим живе цілий рік. А на Святий вечір його тре' гóстити. Так кажуть. Десь там йому ставлять. Солити, кажут, не можна було йому. (А вужа чи гадюку на оборі вільно було бити? – В. Г.) Та во, вчора сусідка вбила, та таку велику... Ну та кажут, що то є якийсь домовий, що його не можна бити, але я то не знаю. (В селі кажуть? – В. Г.) Та так кажуть старі люди, що є якийсь домовий: чи вуж, чи гадюга. В нашому, в нашому селі казали. Кажуть, що навіть може і корову ссати. Десь таке було, що потім і корову продавали.

Зап. 14 липня 2005 р. в с. Головецько Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кузьмин Катерини Михайлівни, 1940 р. н.

Про засідача

Якесь яйце, зносок, що курка недогріла, брали під паху, дев'ять днів носили його там, і з того виходив годованець. То казали годованець, засідач (бо він десь сидів там). А тих бабів, що його мали, обзивали і бусюрканя, і відьма. Годували його несоленим. Соленого боявся. Десь, певно, на печі, на припічку ставили. На одну догадувалися, що в неї є засідач. То така жінка була, вона ворожила... Він для неї добро робив. Вона його годувала. Шоб на Різдво годували, не чув.

Зап. 15 липня 2005 р. в с. Мишанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Нагини Михайла Даниловича, 1932 р. н.

Де є «годованець», там діти не ведуться

Годованець – люди мовет, що то що собі вигодує, то він всьо підскажує, що треба робити, але треба з ним обходити добре. Курка знесе ййце таке маленьке (мовет, що то зносок такий малий), то під пахов носят дев'ят днів. То його не видно. Воно ся не давало показувати. Носили 'му їсти на Святий вечір десь на під, несолене. Як ся добре з ним обходи'ли, то господарка йшла файно. А як йому не впольняв, всьо, що треба було, то він збитки робив в тій хаті, навіть спати не можна було. Годованець в пустій хаті не буде. Він собі йде на друге місце. Треба говорити – я всьо не купую, хіба купую хату чи стайню, чи шо інше – конкретно (Як щось купуєш, – інакше з річчю можна купити й годованця. – В. Г.).

Там у Стрі'лках під дибрєв хата була, то та жінка мала першу дітину – вмерло. В лікарні – дітина здорова. Як приїде домів – дітина вмере. І так – до троїх дітей. Вже трета дітина годувалася в матери, вже була здорова: як ім перейшла до тої хати, – трета дітина померла. І потому сказали їй гет йти з тої хати. Але хату як будете розбирати, то лишіт якусь кучку, косярку (господарське приміщення для свиней, курей. – В. Г.). То мовет, що там і когут не раз п'яв. (То хто то був такий? – В. Г.) Та, може, той годованець, бо той годованець у всьо ся перетворює – і в когута, і в всяке.

Зап. 14 липня 2005 р. в с. Головецько Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Копиняк Ганни Василівни, 1931 р. н., уродженки с. Рип'яна.

Про хату з «годованцем»

В нас отово по сусіцтву жив священник... Вірніше, спочатку господар. Та хата була давним-давно закинута. Людьми забута, Богом... і вона так і зараз є. В тій хаті жив господар, і він ни міг ніяк, той господар, навести порядок. Коли він мусів давати годованцюві їсти. Там в нього була тарілка, і в тій тарілці була їжа. Коли він його ни задовільнив, той відтам кидав, годованець, сніпками, сіном, що там було, патиками, що там було на стриху. Він кидав. Йому просто на голову. Пізніше ту хату хотіла купити церква. Громада. Хату громада купила. Але діявол там і сидів, годованець. Поселився священник в тій хаті. Тому священнику приходив в двананцятій годині, вночі, фінанс: «Плати податок». Гроші. І так – приходила двананцята година – і той сезав. Пізніше, шукав той священник носки зранку – той йому запхав в ча'йник носки. І пізніше той священник вчитав його, і ото де лавка жилізна, як переходити до церкви, він там йому дав місце. І в тому місці все появляєся, люди бачили, то свиня велика, як корова, ходила по дорозі. В тій хаті вже не появлявся, а в другій, що то близько – якесь теля в вікно заглядало. Господар закрив хату – теля в хаті. Стіна посередині дороги появлялася. І він переданий був, той годованець, з діда-прадіда, хтозна ще коли, в тій хаті. Ту хату господар палив, бо хотів дістати секерацію, – не горіла. Стайня згоріла, а хата почорніла, як вуголь, і не горіла. Пробували розбирати – то йшов майстер, спіткнувся на дереві, впав і більше не хотів йти. То той годованець на стриху сидів. Соленим його не годували, видно, йому не подобалось. То ту миску на розі, на вуглу, западному вуглу, ставили. (А якось люди кажуть – Федь?.. – В. Г.). То воно те саме. Казали колись і давно – і Федь, і годованець, і нечиста сила. Ото як блискавка б'є, шарава, то то вона його побиває. Годованець звідки береться? Тому що там є якийсь змі'ток, ви'кидок. Той викидок дівчина чи жінка ни ховала на цвинтарі, а вона його десь там притаїла дома, десь закопала біля будинку, аби родичі не знали. Ото й воно нехрищене, людина, а воно нехрищене, і с того і пошов годованець, пішла нечиста сила. То те саме, коли людина помирає несвойов смертю, повісиця чи застрілиця, і вже він уходить

у склад тих дияволів. (А могли в хаті закопати? – В. Г.) Могли. Долівка ж колись була вся в ямах, бо господар взимі на ковбиці пеньки рубав на дрова.

Зап. 10 липня 2005 р. в с. Головецько Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Зубка Миколи Федоровича, 1929 р. н.

Страх від «годованця»

То якось, що той годованець їм розказував, як шо сіяти, де орати, отаке. Шоб вони мали великий прибуток в господарстві. А потім, як ті люди помирали, до я вже не знаю, де вони його лишали: чи де на кого спихали, чи як. То є страшне, я би того не хотіла: сестра моєї матері служила в господаря, то на Святий вечір, як наклали вечеряти, вона подивилася в вікно, а в вікно кінь дивився. То вона так злякалася, шо потім до тижня померла.

Зап. 11 липня 2005 р. в с. Бабине Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Зубко Марії Йосипівни, 1949 р. н.

Фидьб гуляє

Мій дядько розказував, шо то він посилювся в якусь хату пастухом, а там було якесь нечисте місце. І він, коли гнав корову додому, то все бачив або собаку там перед стайнею, або орел сидів на драбині. Ну, колись він його так вдарив палкою, того собаку. А воно його штовхнуло в куток, то він лежав. А були люди знахарі, які давали від нього ради. Треба було його підкурити і винести в таке місце, де люди не ходять. Але хто то поніс, то так би було на нього то перейшло. А свекруха невістки пошкодувала і каже: «Я вже стара, а ти молода, діти маєш, дай то я понесу». Та й понесла, і за три дні померла. Фидьб гуляє, кажут.

Зап. 11 липня 2005 р. в с. Бабине Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Зубко Марії Йосипівни, 1949 р. н.

Як «годованця» збувалися

То цілу біду під лівим плечом мож виносити. Годованця (годованиць). Один в чотирнадцятім році пішов на війну. Перемишль. І він пішов на війну, а тото мав. Але то мав, і то на Святий вечір все веліло йому гній везти. І він все віз гній. А то вже був в войску, і задушило. А так то він ніколи нікого не брав за снопами їхати. Хоба сам. Вставай вночі їдь. Не перевернуло, нич. На Святий вечір – сами не вечеряют – перше йому дають. Ставлят на платов, геть догори. На крайню платов. То як його мав, то вмирати не міг. По сім літ вмирили. Але як хтось перебрав на себе, то зразу вмирили.

То як на другу хату йшли, то його не кликали. Він си пішов сам. То таке було: «Йой, я ніяк не можу ся його збути. Що мені робит? А я візьму запалю хижу». Та й взяв та й запалив господарь хижу. Запалив хижу, а сам ся випрїстав гет. А він приходит, йому повідат: «Добре, шось ми повтікали».

Накривали капелюхом, а то ся грім вдарив, та й вода 'го розпірсла. То йден косив. А то грім, надходило. А він (годованець. – В. Г.) – тікати. Повідат (йому господар. – В. Г.): «Та як будеш тікати, як ше мушу в поли кілля класти». – Та де ся дію я? «Я тебе прикрию капелюхом». Та й грім вдарив, та й...

Зап. 15 липня 2005 р. в с. Мишанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кравець Марії Степанівни, 1925 р. н.

В'но стало так гнати, шо ледво втікла

То точно було. В Петрунї. Я ти повім, як було. Цьоця та, Юзькова, віддалася до Юзька. То й казали – Ганя, Ганя, йди скоро додому, бо ся не відно буде, – коло Петрунї буде дітко, б'деш ся бояти. А в'на сказала так (але то вже нецензурні слова): «Шо ня з'їсть, то ня й высере». А як в'на пришла перед ту хату, а в'но їй стало так гнати, шо вона ледво втікла: «Шо тя з'їсть, то тя высере! Шо тя з'їсть, то тя высере!»

Зап. 24 серпня 2003 р. в с. Росохи Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кикош Ганни Миколаївни, 1928 р. н.

2. Про «некщеників»

Біг заплать!

Йшли ми ворати на Муравель (бо там все сі муравлі плодять). Воремо, воремо... 12 година: надлітає птах, такий як голуб, і пише: «Ксту! Ксту!» (хресту. – В. Г.) А мій батько мав

хустиня, і таку сорочку, пазельницю, що гроші мав, і взяв ті гроші, зав'язав в те хустиня і каже: «Хрещася раб Божий. Якшо хлопець – то Іван, а якшо дівчина – то Марія». І три рази перехрестив, і так кинув, і то як то хустиня хопило і три рази ся обернуло, каже: «Біг заплать! Біг заплать!» То, знати, яка дівка чи жінка задушила ту дитину, а не перехрестила. Сім років та дітина є, за сім років вона переходить, всьо. Якшо ви не перехрестили, воно стає тим цілим Фидьом, тим духом. А як перехрещене, то вже, може, десь далеко, але буде Богу свічку тримати. Вже стає ангелом.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберського Івана Львовича, 1936 р. н., уродженця с. Галівка.

Треба дати 'му ім'я

Некщєники – то нехрещені діти. І буває, що пбтя летит і просит ксту. І то треба таку рубатку кинути, полотна чистого кусок, і дати 'му ім'я: як ісь хлопець – Іван, як дівча – Мариса. І воно візьме і полетит.

Зап. 15 липня 2005 р. в с. Мишанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кравець Марії Степанівни, 1925 р. н.

Таке, як той ангел, як той дух

Мбоя баба розказувала, що дитину (одна там. – В. Г.) десь закопала. А воно проросло, скіко там пробуло, а потом воно вже летіло, тої дитини душа, та просило: «Ксту!» А баба казала так (як воно летіло і – «ксту», «ксту», – так баба казала так): «Як пан – най б'де Іван, а як панна – най б'де Ганна». То таке, як той ангел, як той дух, – я би вам то не повіла.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Соснівка Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кривуць Катерини Іванівни, 1930 р. н.

Про птаха, що дуже пищит

То як летит птах, що дуже пищит, то має 'го перехрестити: «Як єсь син – то Йіван, а як дівка – то Мариня». То будь-який птах. Як він клокаче коло вас і клокаче, то...

Зап. 24 серпня 2003 р. в с. Росохи Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кикош Ганни Миколаївни, 1928 р. н.

Воно просилося, піщало бидто

В'но як хоче ся вхрестити, то воно пищит. Во, наприклад, горит в кухні і зачне піньчати. Тоді, кажут, перехрестити: «Як ісь хлопец – будь там чи Осійп, чи Гриць, чи Данило; а як дівчина – будь Ганя чи Кася». Нєраз так вогень піньчит. То називали – зронки, що зронила жінка. То казали, жо як зронила, то пізніше воно йшло і просилося, піщало бидто.

Зап. 23 серпня 2003 р. в с. Катина Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цар (Драбик) Марії Василівни 1931 р. н.

Дітина мусит ся охрестити

То дітина все мусит ся охрестити. Приміром, нема священика, а треба, бо там в больниці чи шо, то самому брати свічену воду і казати: «Як хлопец – то так, як хлопців називають, а як дівчина – то так, як дівчат. Во мня Ойца, і Сина, і Святого духа. Амін!» І покропити свіченов водов, і все. То як дітина вмерла (охрещена. – В. Г.), то то є ангел.

Зап. 23 серпня 2003 р. в с. Лопушинця Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Драбик Любові Михайлівни, 1945 р. н.

3. Про «нечисту силу»

Як Бог з чортом світ сновали

То так, шо Бог (з чортом. – В.Г.) йшов за піском – світ сновати. То каже (Бог чортові. – В. Г.) – бери на ім'я мбе, а тей казав, шо беру на ім'я свбе. І нич не приніс. Аж по тому

– третього чи четвертого разу, то трохи було за нігтами, то вишкробали, і так то послували. Світ послували.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберської Анастасії Дмитрівни, 1933 р. н.

Про дівчину і чорта

(Чорт у вигляді панича ходив до дівчини. – В. Г.) Чорнотоля, троян і ше одне зілля вплели (їй. – В. Г.) в косу. (Чорт говорить до неї. – В. Г.) «Відкинь від себе то, що маеш». Вона відкидала хустину, що там ше мала. Молодий панич: «Якби мені не троян, одолян і не чорнотоля, то би була дівчинонька за день – за два мб»». І тоді стала буря страшна, і він пропав.

Зап. 12 липня 2005 р. в с. Дністрик Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Федорів Єви Іванівни, 1923 р. н.

Про гріхи, яких на воловій шкірі не списати

Раз прийшов святий чоловік у церкву. І чорт прийшов з воловов шкіров. Прийшов та й на тій шкірі почав гріхи людські писати. Бо то ж люди добре служби не слухають, та й тим грішат. Ніхто його не видит, ні піп, ніхто, лиш той святий. Та й писав-писав – шкіра закінчилася, той ся впер та й натігат ту шкіру, 'би, може, ше що записати. Та й так ся напнув, що аж перднув. А святий то ввидів та й ся засміяв. І от – якраз ше на стіки натігнув, що ше й того світого записав. А йому не треба було нічого, йому тільки треба було їдного того світого, щоб він ся засміяв.

Зап. 9 липня 2005 р. в с. Головецько Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Грисяка Федора Олексійовича, 1936 р. н.

Про місце нечистого

На Зелені свята пастухи робили запуст. Запускають одно поле. Пастухи забивали таку віху – смереку метрів 12. Обтесали її, хіба вершок лишили. То був знак, що там пасти не можна. Приблизно на дві неділі запускали на Зелені свята. Там нич не пущали, не коня, не корову. А на Зелені свята рано, четверта година, всі гнали худобу. То ше й ночували в копицях, щоб не заспати. А раз ночували – та як почало зверху душити... Повилазили – нема нікого. А то, певно, той нечистий душив, десь 'му пересіли дорогу. То на любім місці може бути, на межі чи не на межі – будь-де.

Зап. 09 липня 2005 р. в с. Головецько Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Грисяка Федора Олексійовича, 1936 р. н.

Про нечисту силу

Був в нас slučaj такий, що ото дві жінки пасли худобу (ото з Великосілля). То тій другій жінці показалося – такий пан вийшов в капелосі (чорний, гострий, каже): так перевертався, скакав, і вона ся сміяла, сміяла, каже – дивись, який панисько (а та друга не виділа). Перевертався, а вона ся сміяла, а тоди він встав, каже: «Я тебе вб'ю». Та як злементувала несвбім голосом – пришла додому – сина вся. То ше теща моя розказувала: «А я ніц не виджу», – каже. То нечиста сила. Годованець не йде до того самого. То таке, що переходить. Його той вигодовав, що хоче багатства. Воно йому сильно допомагало за те, що вигодовали.

Зап. 24 серпня 2003 р. в с. Волошинове Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Леб'яка Йосипа Йосиповича, 1933 р. н.

4. Про померлих

Про віщий сон

То тоже, в школі (вчителька. – В. Г.), і вона такий сон мала, що тато прийшов, ну а вона знає, же тато вмер. І тато прийшов, і вона каже: «Чо ж ви, тату, прийшли?» І десь там з ним говорила і його відправила. Каже: «Ви йдіт, тату, геть». А він каже: «А я маю зайти до Кореня, бо там багато люду». І зараз той Корінь умер.

Зап. 24 серпня 2003 р. в с. Росохи Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кикош Ганни Миколаївни, 1928 р. н.

Покійна матір приходить до дитини

Як сняця, то вони шось требують. Службу божу наймали, парастас. Ті люди, котрі повмирают, вони всьо знають, шо ся робе в хаті. В'ни дуже всьо знають, і можут людину, як ви кажете, – як корова ся має телити. Вони дают таке натхнення, жо людина сі збудит. Шось стукнути може в той час, бо кажут, душа невидима, душі нихто не бачит. Він може в хаті бути і якийсь признак дати. Душа йде до неба. Приходила мати і до сорок днів вночі перевивала дитину, і всі люди лежали, і нихто не міг ни руками порушати, ни чим, якби страх такий мали. А в'на дитину перевила, всьо поробила і забралася тихонько: двері – рип, і закрилися, і всьо. І її не стало. А в'ни лежали, як безпритомні.

Зап. 23 серпня 2003 р. в с. Лопушниця Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Драбик Любові Михайлівни, 1945 р. н.

Померлий приходить

Вмер чоловік. Привезли вже мерлого. І поховали. І вже ввечір – а він у куті стоїт. І один вечір, другий, третій, – та й жінці стало дивно. І в Лаврові їй хтось сказав (обійшла ті «ворожильники» – де які були, і один сказав, вже наслідку): «Мусите гріб відкопати, трупну збити і голову відтяти сокиров і запхати йому межі ноги. Як тото зробите – тоди не буде до вас приходити». Найняла такого чоловіка, дала 'му сто рублів, і він то зробив, і більше не приходив. (То не то, шо упир? – В. Г.) То, певне, його душа приходила. (Але чули ви за упирів? – В. Г.) А, то називали, шо й упирі, але то він упир не був. Називали, шо то упир, котрий має, вибачте, хвіст. Такий короткий хвостик.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Соснівка Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Мирдич Марії Федорівни, 1929 р. н.

Померлий приходить

Приходив десь дванадцята година (померлий чоловік до живої жінки. – В. Г.). А вона сидить тче. І він питає: «Ти чого тчеш?» А вона: «А ти чого приходиш?» І він більше не приходив. То дідко.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Соснівка Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кривуць Катерини Іванівни, 1930 р. н.

5. Про чарівниць, «мудрих» і упирів

Про відбирання молока

Така була в нас баба Пусіха. Була така бодня, такий бітон вузбонечкий, і то ся клало, де дорога навбкриж йшла. Худобу їні гнали відти, другі – відти. Крижова дорога. Вона бере такий мішочек з полотна, на 2-3 кілі, і коли люди худобу заялі (а мій батько сказав – ти пильнуй, б'деш видіти. Завтра Юрія буде, в'на буде). І вона так: біжить і – шух, під ту бодню, і всьо, і пішла. Коли люди мають гнати худобу додому – Іване, біжи. Я взяв, ту сіль 'ем витяг, було три кілі десь, а то – взяв 'ем, напхав 'ем піску, там всякого пір'я, сміття, а сіль 'ем забрав. Біла сіль, файна сіль. Перше треба було дати п'ятнайціть яець за кільо соли. Сіль була дуже дорога. А там від хати її через фосу був місток. То я би так не присідав і не підскакував, як вона підскакувала. Як задерла ту спідницю, а мала без майток, то вона то так підскакувала – йо-йо-йо-йо-йо!.. Би його холера взяла, як вона підскакувала. Отото чудо було. Вона на Юрія вже не має тогово. То вона мала на кілька років тої соли давати коровам. Вона всьо молоко збрала – звідти, і звідти, і звідти. То то була ворожильниця, ворожила. То вона своім коровам ту сіль давала, 'би її ся доїли, а від тих – забрала.

Є й такі, шо на жабу перетворюються. Наприклад, умерла людина, то вона візьме тої вмерлої води, шо ся миє людину, і може, де ви, допустім, шмаття вішпаете, вляти, і людина буде схнути, схнути, поки не вмере.

Є й таке, шо з кантарів молоко текло. В нас був такий Кирило, а він пас коні на Лавах. І вона, така Петруніха, вийшла на Юрія росу збирати. А то ж коні вночі пасли. Там раків наловив, наложив вогню, і він дивиця – вона сі розібрала до голого, і ходит, і збирає росу. А він каже тако: «Шо тобі – те мені, шо тобі – те мені». І кантаря тако... Як прийшло полудне – з кантарів молоко тече. А чи то правда? Вони брехали – і я брешу.

В нас була така Петруніха, і Петро. Ше як мій отець служив в армії (мав 25 років служити, як царска армія напала, то вже й коней поїли, і всьо). Він служив всьбо пітнанціть

років, він мав звання оберлітінант. І в нас було дві корови, і то молоко було, що мож було витігнути тако, тігнулося... – смерділо... І мати каже: «Єлько-Єлько, та ти не можеш спитати там кого? Та то дітям нать ложки молока нема, а та Петруниха має бочками, аж гаддя ся купле, в тих бочках». Вона прийшла, тіки за клямку подержала: догори, донизу, і всьо – дев'ять хат догори, в долину – перехрестіться: молока нема. Або збрезкле, або скисло, аж смердить. Каже – добре, я спитаю. Ну й нарадив там їму один. Ти, каже, купи глиняний горщик такий на дві літри і возьми дев'ять іглів і сокиру нову. Таку маленьку, сокиря таке маленьке купи. І най тобі жінка викрое полотно свого виробу, що воно сиров'ятне, не білене, але з френзлями, – такий кусочок, як платок, як хустка, що то жінка має. І каже, то молоко візьмеш, виллеш в той банячок глиняний, і 'би в'но ся парило. В'но ся так спарит, що таке буде, як грудочка. І ти то молоко тоді візьмеш висиплеш у то полотно, а банячок перевернеш так. Коли ти перевернув і висипав, тоді його замотай, сідай на поріг як на коня (межи ноги). Сідай на поріг і пхай іглу їдну і сокиров рубай, пхай другу і рубай сокиров. Б'деш видіти, хто твоє молоко їст. Доходить до дев'ятої, – в'на приходить гола, і він (Петро приходить. – В.Г.): «Йой, Єльцуню, Єльцуню! – І влякнула, чуть ноги не цілує. – Попусти мені хоть трошки світла». «Ні, – каже. – Ти мені 15 років не попущала. Діти мої молока не виділи, як сліпий світа, а ти хочеш то?.. Ні!» І як дев'яту іглу взяв, як впхав – всьо. Тріснула, і всьо. Тоді як їй зробили трувну, то так вітри дули, що чуть дерева не повикорчовували. Шо диявол робив.

А йна жінка тоже відбирала молоко. А дочка каже: «Я хочу ся навчити так, як ви». «Ей, дітино-дітино, тобі того не треба. Ну, коли ти хочеш знати, то підемо, я назбираю дві грудки сира, і підемо на річку, і будеш видіти, яка ти, а яка я». Ну, пішли на річку, зробили дві грудки сира, і стара, і дочка вже, і каже (стара. – В. Г.): «Кидай ти». Ну й дочка кинула – нич – сир полетів долі водов. А та стара як кинула, як ся злетіло то гаддя всяке, всякі риби, всьо, – той сир тіко іно махнув. «О, – каже, – видиш, дітино: отак будут мою душу щипати. Тіло йде в землю, а душа буде вічно жити. Но моя душа не буде вічно жити, мою душу рознесут».

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберського Івана Ільковича, 1936 р. н., уродженця с. Галівка.

Жаба – упириця

Жабу – лізла в стаїно, ви її мотикою порубали, а потім в сусідки були ноги порубані?.. То чаривниця приходила молоко брати, а в'на ся переробила на жабу, 'би її не пізнати. Якась тут така жила Ганнунька, і дівка її кричала: «Чогось там лізла?» То потім, як вона вмирала, то кликала бабу перепрошувати А якāju: «Ти мені ніц не зробила», – і пішла гет. То є жаба та – упириця. Моя свекруха так само зловила жабу – до стаїни лізла – і посадила в банку і прикрила каменем. То зранку жаби там не було. А сусідку в той самий день забрали на інфаркт, і до року вона померла. Упири мають два серця. Пушкарка в нас була, вона замовляла, вміла карти кидати; читала якісь молитви, що треба було її тримати, бо так вітер тягнув (то як хмари такі сильні надходили). Вона вміла всьо. Могла зробити, що будете щасливо жити, і так, що на тому світі їй про то скажете. Як помирала, то дуже довго і дуже важко. Кликала багато людей з села, щоб простили їй ті гріхи. Вона мала ту «чорну книжку». Забрали там від неї.

Зап. 23 серпня 2003 р. в с. Катина Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Терлецької Катерини Іванівни, 1932 р. н.

Не можна рубати порога

Невіста была беременна. А в'на (свекруха. – В. Г.) невісту не любила. Та йшла десь через поріг, мала входити з водів до хати, а та взяла сокиру і зарубала (в поріг. – В. Г.). А тіки старий Василь то ввидів, і стару туркнув – перше сам скочив через тото. Каже: «Ти, відьмо, що робиш!» То потім дитина мала г'бу розтяту. То Михайло мав пас.

Зап. 24 серпня 2003 р. в с. Росохи Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кикош Ганни Миколаївни, 1928 р. н.

Про «громовиці»

Він ся зве Стефко. То кажут – може, Бозя даст, жо він не допустит град, жо він то завопит... Він має такий вубразочок (їму дала одна жінка, вона вже вмерла), але він його як

виносит надвір, то сильно його тре' тримати. Бо якби його вітер хобив, то вусі хмари... – могли би пропасти. Дуже сі захмарит, 'би град бив, 'би шо, – то в нас того нема.

Зап. 23 серпня 2003 р. в с. Катина Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цар (Драбик) Марії Василівни 1931 р. н.

Про «гromовиці»

То є такі гromовиці. То такі спеціально є, шо грім. А є таке, шо я раз і надибав, але види-те, шо мені не попав лісківий прут. Шо за йден рік, за двійко, виросте. Іду я з Великосілля в Галівку і дивлюся – змія. Отака, може, на півтора метра, а – жаба такó є. Вона так квічит і квічит. А мені треба було той прутик – розігнати, і я би тоді на село град не пустив. Отой тоді треба прут ше посвящувати, ше молитву треба знати до нього. То ше треба попитатися, хто тим владіє, то не так просто.

В нас був такий Горин. Такий старий-старий хлоп. Все діти ся з нього насмівали. То 'му муравлів насипали за кáрка... А він: «И-и-и (в ніс). Діти, – біда буде». Він так шепеляво говорив – не вмів, не розвигий був, але все мав таке кобиля худе, і той мав лейбик, ту чемерку, чи як, то старе. І він так ходив – насмівалися з нього. Дзюгнут то так, то як. А він каже: «Діти, я вам зараз шось зроблю, шо ви б'удете тікати по ялицях». «Ай, діду, діду, шо...» То він тако: «Ш-ш-ш...», – так ся гаддя збігло, а вони – по ялицях... «Йой, – каже, – дідусю...», – і плачут, і всьо. «Е, а я вам шо казав?»

А другого разу шо зробив? Взяв, каже: «Діти, беріт всі такі сокири' малейкі». Каже: «А чого?» «Б'удете видіти, чого. Я вам шось покажу». А він знав, шо має бути с тої сторони град. І він си взяв свячену крейду, і вийшли там на таку роздолу: «Діти, нарубайте мені таких паличок – по 20 см – і застружіт. Раз-два. Бігом». Понарубали, понарубали і, каже, – бийте. Зробив таке як ге то поле – бийте. І тако – метрів три ідно від другого – бийте – такий круг. І він ту крейду взяв, каждую паличку взяв назначив, назначив, назначив... Каже: «Гонимо худобу додому всі!» «Чого?» «Гонимо худобу додому всі, і то скоро!» Тут – сунут чорні хмари, і всьо. Гримит! То він град зігнав всей в ту купу, то дві неділі град стояв – така-во купа б'ула! (То як таких людей називали? – В. Г.) Ну, то таке – шо гromовиця, шо то грім розганяє. То він ся розбирав до голого. Він не був в одежі. По ньому той град так прав, шо ну. Але він йому не пошкодив. І в церкві навіть дзвони не могли рушити, шо то навіть звуку не було. А спочатку, як вже ввиділи, шо то буде град, то то зачали дзвонами дзвонити. То не дуже і дзвонами порушали, такі дзвони були тяжкі. А він розігнав таки. По тому вже ніхто його не зачипав. А був такийво собі...

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберського Івана Ільковича, 1936 р. н., уродженця с. Галівка.

Про фірмана і майстра

Із Росії як їхав такими конисками здоровими (фірман. – В. Г.), і каже (майстер до своєї бригади. – В. Г.): «Хлопці, я зараз шутку встружу з ним». Шо коні ни підут. Та й майстер шось так зробив, але фірман – то був тоже, ше ліпший майстер. І коні стали – ні вперед, ні взад. І фірман до нього каже: «Дай Боже щасте! – Той вже відповів. – Ну шо, – каже, – вже с си пожартував? – Каже, – Відпускаєш коні чи ні?» Ну а він тоді: «Ну а шо я тобі зробив? Я тобі нич не роблю» (начав таківо збитки робити). «Але, – каже, – щоб ти ся не обіжав на мене». Ну, він говорить: «Та ти мудрий, чи ти дурний? Я – нич». Той встає з сідала, і пішов такво взяв стукнув у дишель, а майстер – з даха, на землю, і зломив си ногу. Каже (фірман. – В. Г.): «Я тебе просив?» Той мудрий, а той ше мудріший.

Зап. 24 серпня 2003 р. в с. Росохи Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Марада Петра Васильовича, 1936 р. н.

Змагання «мудрих»

То ж Лаврик із Мариньом. То Лаврик щ'ури нагнав в млин. А той тоже був мудрий, і взяв полумацьок, пшениці, як ти поприходили щ'ури: покормив їх і відослав знов. То то дійсно било. (А як таких людей непростих називають? – В. Г.) Як то? Ворожилник.

Зап. 24 серпня 2003 р. в с. Росохи Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кикош Ганни Миколаївни, 1928 р. н.

Хотів ўвидіти

(Чоловік просив сусіда показати, що той вмiє. – В. Г.) Жорна стояли – жорна самi замолоти. Малий (його син, він тепер жиє) заходить у сiни – а там дiд стояв. Він як сi перестрашив, як скричав. Жiнка – корову доїти – до стайни – стайни не відкриє: сюда-туди... Той си тоди догадав, – горiвку в кишеню, пішов до Олекси. А він так говорив в нiс: «Я думав, що то на тебе попаде, я не хотів, 'би на дитину попало. Йди-йди, – каже, – додому, там вже всьо в порядку». Хотів ўвидіти.

Зап. 24 серпня 2003 р. в с. Волошинове Старосамбiрського р-ну Львiвської обл. від Гавриляка Михайла Степановича, 1945 р. н.

Про такого, що «вiн гадде знав»

Мiй небiжчик дiдо, то він від гадде так само знав, i як йшли десь у лавру на відпуст (а він в Стрiльбичах жив), i була гадина, а він каже один до другого: знiми свою чимерку. I він закликав гадину, i гадина зробила дiру i перелiзла. А мiй дiдо як свиснув, то як налiзалося того гаддя, i як поперелазили, то той кум не мав в шо вбратися вже, в ту чимерку. То моя мама менi розказувала. А другий дiдо, так само знав, то шось з жидами засварився i принiс їй гадину в кишенi. Як поставив то на стiв, то вона їму шо хоч давала. А потому він i помер від гадини. Якась червона гадина їго вкусила, i він помер.

Зап. 26 серпня 2003 р. в с. Бачина Старосамбiрського р-ну Львiвської обл. від Єндзевич Марії Миколаївни, 1935 р. н.

Про такого, що «вiн гадде знав»

Ну та мiй батько тоже знав. Він як ся подивив на змiю, то мiй брат узяв, шось там молотив, i змiя лiзла, то він того чуть свiго сина не забив. Каже – на шо ти його б'єш? Воно тобi ни рушає нич. Такому чоловiкови невiльно бити. Як він замовляє – на художiну чи на чоловiка, воно вкусит, то йому невiльно бити то змiя. Він як ся подивив – воно нiде не пiде, вона стала стiвпом. Пока він не скаже – йди. Вона йде, – хто согрiшив, в'на тому йде зробити за грiх. Вкусити там чи корову, чи коня, чи пса, чи шо-небудь. Но то ся не б'є. Таких людей називали – дає ради. То не ворожилник. Ворожилник, котре на картах ворожит, то є зв'язаний з злим духом. То тi ворожилники i молоко відбирають.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосiлля Старосамбiрського р-ну Львiвської обл. від Боберського Iвана Iльковича, 1936 р. н., уродженця с. Галивка.

Про упирiв

Годованець, Федьо, він може набiдокурити добре. Може i худобу зметати. Від нього ся дуже трудно спiсти. Якщо с предки давно вигодували його. А як хтось його може нагнав на вашу хату, чи на мою, то можна – йдуть до такого – називається – упиря. То є люди – має там на хребтi трошки того, таке во... То називаеця упир. То, каже, десь на урочисте свато чоловiк з жiнков маює секс, то ся людина рiдить така, такий вупир. Але на всенне свато, та йдуть на границю, на дев'яту границю, i там ся б'ют. I хто старший, то його, знацця... В нас Потюк був такий, у Соснiвцi, шо був упир, то він дає знати. О. Бо нать в Галивцi було таке, шо (бо я сам з Галивки родом) в нас був такий чоловiк, шо приходив до жiнки, вмерлий, i не давав спокою. Сонце зайшло – він вже коло жiнки. I тодi той Потюк сказав – найдiт менi два когути чорнi i зарубайте тi когути. Менi дайте головки. Всьо. Він прийшов на цвинтар, зап'яв в ногах i в головi. «Всьо, він тепер, – каже, – є. Є, є». То знаєте, шо? Йому голову відтяли, то кров сцiяла. Вмерлий чоловiк. Шо, значить, він мав двi сiрця. То називаеця упирь. (А нащо вони б'ються? – В. Г.) А вони ся там злiтають з цiлого свiта, тi упирi, i хто сильнiший – того надають царьом тих вопирiв. Вони ся там тими кочергiми, шо то кочерга... (Ну, він з'язаний з злим духом, але він дає i людям раду). Він їде на кочерзi. Він сiдає на ту кочергу i їде на тiм, як на вертольотi. Його злий дух несе. 9 границя – то 9 межа. От дiвiться – одна, двi, три, пшири... так дев'ять межiв... Не-не-не, – то на границю, то не на дев'яту, то на дев'яту, як то йде, шо на Юрiя йде, шо то зiлля збират, бо має той копець, шо росу збирає, молоко, то вона ся розбирає до голого, i вона збирає росу, i всьо. На 9 межiв. То на Юрiя. А то є, шо він йде на границю – шо то – Великосiлля з Галивков. Там є границя, шо межуеця. Отам вони б'ютьця. Каже – розкопуйте грiб. Мусiли розкопувати грiб. Розбив. Він запхав головку в ноги

і каже – всьо, відтинайте їму голову. Відтяли їму голову і запхали голову межі ноги. Вергли йому в трувну. То кров сцяла, якби живий був. То є такі упіри, шо добре роблят, а є – шо й погане. Є такі і такі. Добре робит, шо дає ради. А погане – шо я йому заплатив, і він так зробив, шо там тому худоба поздыхала. Бо люди всякі є.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберського Івана Ільковича, 1936 р. н., уродженця с. Галівка.

Про мисливця і змію

Такий був мисливець їден, шо він полював-полював, нияк не міг вполювати. І його хтось нарадив: ти візьми причастіє, заладуї в фудзію і вистріли в бука. І тоди, шо ти замовиш, то буде твоє. І він вистрелив, а з бука кров потекла. І він тоді чи вовка, чи дика... І до того доходився, шо вже – вмирати. Прийшов до священика, а той каже, шо я тобі не дам сповіди. Йди, каже, до папаримського. Папаримський йому каже так: «Я тобі так пораджу. Я тобі розрішення не дам, но коли ти виповниш таке: кого ти перше ввидиш на дорозі, ти маєш поклонитися їму». Но він вийшов на дорогу, дивиця – а, змія. Поклонитися – а вона йому довкола шії – раз – і всьо. Ну він то ходе з зміюв. Прийшов в одно село... ну його ніхто не прийме. В їдно село, в друге... А то то вже й нич. Заходить в крайню хату, а то то там дід та й баба, мали такий каганець, писківка. Прийняли 'го на ніч, постелили плахту. Йди – спи. А самі залізи нагору, засвітили каганець і дивляця, шо то буде. Спит, спит... воно вночи ся розмотало і як свиснуло... Так ся позлітали, – з'їли, но кісточки сі лишили. Як 'го хоронили, то трувна сама легіла в повітря. Значит – зробив він гріх, але й відкупив свій гріх. Значить, спокутував. Попробуйте такий біль витримати.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберського Івана Ільковича, 1936 р. н., уродженця с. Галівка.

6. Про велетів і силачів

Про велетів

То колись такі були великі люди, шо такий зуб мав, як в нас полумацьок (То зерно міряли в нас на полумацьки. То за маскаля рахували шіснадцять кіля – пуд. А то – 25 було. Таке з дерева зроблене, і тото тим міряли). А такі великі були, шо з такої далекої гори аж тамо на Волочаницький герб сокиру оден другому передавав. То дідо мій хіба повідав.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберської Анастасії Дмитрівни, 1933 р. н.

Про хлопчину-силача

В нас був в того, Джуряка, на хуторі, був хлопчина, 18 років. То на нього напали десь до 20 хлопців, і він ся не давав, метав їх, як галушки. Хтось йому ломиком пробив. То каже, шо в нього було серце шерстю 'бросле в споді. А зуби він не мав, зубів, а мав прамо цілий едностайний зуб. Якби був він мав 25 років, його би ніхто не вбив, його би куля ніяка не взяла. То він був би як Довбуш. То його дідо з Устрік приніс бабку (наковальню. – В. Г.), шо бабка важе метр вісімдесять (180 кг. – В. Г.). І в'ни не вірили, а він взяв їднов руков, підняв бабку тако, на сам Великдень.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберського Івана Ільковича, 1936 р. н., уродженця с. Галівка.

7. Про диких людей

Про дику бабу

Були дикі люди, і баба дика була. Та й на Святий вечір їмили бабу в лісі та й держали. А вона мала дитину, бо молоко текло. Та й вона тільки так: «Мбе маленькоє, мбе маленькоє, мбе маленькоє...» А ї не пущали аж до Святого вечора. Але на Святий вечір вже як варили їсти, а вона дивиця, дивиця, і тут промовила: «Чому не солите всю страву? Бо дивіця, як понад страву бігат нікат вам». І тоді ту бабу пустили. І вона пішла горі лісом.

Зап. 15 липня 2005 р. в с. Мишанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кравець Марії Степанівни, 1925 р. н.

Про диких людей

Колись, казали, що були дикі люди в лісі. Але то давно дуже казали.

Зап. 16 липня 2005 р. в с. Головецько Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Зубко Ганни Іванівни, 1936 р. н., уродженки с. Ріп'яна.

8. Про лісового духа

Лісовий дух Яйо

То є десь Яйо. Но але жеби він кликов, би він там сі гóвав, – то ні. Яйо такий називаєсі та́'ий (так ніби. – В. Г.) дід Яйо, жо він може свбє шось зробити. Як діти мої били малі, пішли там в хутир. Пішли, і зачали там збирати гриби. І потим чуют – музика грає – страшне!.. І в'ни сі настрашили і втікли гет. А чи то дійсно музика грала, чи сі дїтьом так привиділо? То казали, шо там є Яйо. То злий дух. Називає сі Яйо. (То де він живе? – В. Г.) Та де – він жие там, де є 'му місце. (Але то тільки в лісі? – В. Г.) Він може жити де-небудь. То в нас з ідної хати ішла жінка – і біжить кіт такий чорний. І так дуже просиці, нявчит, і їй стало шкода, і вона – «киць-киць-киць» – взяла 'го до хати. Дала 'му їсти. Та шо – воно їсть – стало бушувати – та в'но як пішло до стайни – всю худобу позакладало в жолоби. В'на вздріла, жо біда, ну й тоди сі звертала до такого мущини, жо троха знав за него, й тоди їй шось поміг, – він його вигнав, десь там дав 'му місце, і воно юж там сидить, а відти пішло гет. Я то точно не знаю, ну я вам тільки скажу, жо Яйо – то він по лісах може зробити шось злого. По потоках десь може бути. Може кричати, може плакати. А так – то музика може бути.

Зап. 23 серпня 2003 р. в с. Катина Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цар (Драбик) Марії Василівни 1931 р. н.

Про царя вужів

То є цар над ними. То всі змії ся збирают і їму на голову таку корону видувають. То один взяв був, та мусив віддати, бо так за ним метало. А то він був би яким чарівником. Від гаддя треба рикишетом тікати, бо вона б'є прямо, таким бичом.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберського Івана Ільковича, 1936 р. н., уродженця с. Галівка.

9. Про смерть, холеру

Смерть прийшла жінкою в білому

Кажут, жо приходе Смерть. Але нихто ше їй точно не видів. Як мб́я мама хвора була, ну й ми приходили там, через ніч сиділи. Ну й при́хав брат, каже, жо я тебе підміню. А я ка́жу – ні: мама там чи ше день, чи два, і мені все то буде вадито, шо я коло неї не була. І ми пішли вбоє. І він повідав, жо він сидів такво, так в нас п'єц, – куло п'єца, і, каже, прийшла якась жінка, в білому зібрана (то йому сі таке снило), та й каже: «Ми ту бабу заберем». А чи то 'му сі снило, чи як то було. То як би то Смерть. Ну й зара мама в той день вмерла.

Зап. 23 серпня 2003 р. в с. Катина Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Цар (Драбик) Марії Василівни 1931 р. н.

Їдна хоулера, шо кривала, а другá ціла

Як люди дуже сильно вмирали, така хоулера ходила. То брали: одолян, чорнотоя і кукурічка (отакиво хрести є). То їдна хоулера, шо кривала, а другá ціла́ була, і їдна другу не хотіла послухати. І так – сонце зайшло, вона перетворилася на собаку, чи шо, і хто – до хати зайшла – то всьо там вимерло. То люди втікали в ліса, в нас в Галівці було, шо нарізав собі чоловік на хату дерева, і то дерево спалили, сиділи. І мали чеснок, ту биль, і воно приходіло там, і тов билов сі відганяв, з чесноку, бо чеснок тоже великий охоронник є. Як сонце зийшло, то воно всяку хворобу вже... І та крива повідала: «Люди, я вам повім (а тота молодша хотіла більше душ забрати), шо то є, – треба пити одолян, тирлич і чорнотоя, то не буде вам нич». І люди то пили, і обкурювали, і так... Зайшла собака така чорна, і така голодна, так пищит, і взяв господар дав їй хліба, надробив, і хліба, і молока, – і вона ззіла,

триляла, лізьнула, то йна душа не вмерла. А до другої господині зайшла, а та: «А ти шо тут!? Ану пішла!» І всьо повмирало. То така корова була. (То корова? – В. Г.) Собака, собака була.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберського Івана Ільковича, 1936 р. н., уродженця с. Галівка.

10. Про цвіт папороті

Цвіт папороті дуже пече в руки

Папоріть – то на святого Яна. Треба йти в дванадцятій годині і розбирати ся до голого, як мати ся вродила. І йти, і цвіт той вхопіти. Але каже, шо той цвіт дуже пече в руки. То багатий будеш.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберського Івана Ільковича, 1936 р. н., уродженця с. Галівка.

Цвіт папороті ся не давав в руки

То шось ніхто ни може. Шо сиділи, пробували, але ніхто увідіти не міг. Вірили, ходили хлопці, шо папороть цвіте. То кажуть, шо то ся не давало в руки – і дуже пекло, і не мож його взяти. Воно десь в 12 годині клене.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберської Анастасії Дмитрівни, 1933 р. н.

11. Про «рокові свята»

На присвяток жали пшеницю

В одній хаті богачі були, і не мали коли ся обробити, і на таке, на Іллі, чи шо, не на велике свято, а на такий присвяток – жали пшеницю. І поскладали в кілля. А потом по тім святі – ше друге. Жали. І тото грім заgrimів, і те кілля, шо то на те свято в'язали, косили чи там жали, – спалило. А ти, з ними рядом, ти ся лишили.

Зап. 25 серпня 2003 р. в с. Великосілля Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Боберської Анастасії Дмитрівни, 1933 р. н.

Грім спалив дві хати

То було на десяту п'ятницю (після Великодня. – В. Г.). Йна жінка робила. Повідає – шо ж то за свято? Та й ше одна жінка пішла підгортати булі. То як вдарив грім – і ті дві хати спалив. І на дев'ятий четвер таке саме було.

Зап. 15 липня 2005 р. в с. Мишанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кравець Марії Степанівни, 1925 р. н.

12. Про бузину

Не можна рубати «боз»

В нас колись сусід вирубав боз, на межі. А моя мати спалила. То мати заслабла, ходили раду давати, а сусід так і помер. Боз, він шкідливий. На межі дерева не мож було рубати. Як рубати, треба свячене при собі мати, – то не пошкодит. Тут во хлоп рубав, то упав.

Зап. 15 липня 2005 р. в с. Мишанець Старосамбірського р-ну Львівської обл. від Кравець Марії Степанівни, 1925 р. н.